

به نام خدا

اثرات روانشناسی بکارگیری تشویق و تنبیه در دانش آموزان

مولفان :

افسانه عظیمی محله
فرشته کامیاب قمصری
محمود مفاخری باشمات

انتشارات ارسطو

(سازمان چاپ و نشر ایران - ۱۴۰۳)

نسخه الکترونیکی این اثر در سایت سازمان چاپ و نشر ایران و اپلیکیشن کتاب رسان موجود می باشد

chaponashr.ir

سرشناسه: عظیمی محله، افسانه، ۱۳۶۴
عنوان و نام پدیدآور: اثرات روانشناسی بکارگیری تشویق و تنبیه در دانش آموزان/ مولفان
افسانه عظیمی محله، فرشته کامیاب قمصری، محمود مفاخری باشمات.
مشخصات نشر: انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)، ۱۴۰۳.
مشخصات ظاهری: ۱۰۶ ص.
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۴۰۸-۰۵۹-۲
وضعیت فهرست نویسی: فیپا
موضوع: دانش آموزان - تشویق و تنبیه - اثرات روانشناسی
شناسه افزوده: کامیاب قمصری، فرشته، ۱۳۵۳
شناسه افزوده: مفاخری باشمات، محمود، ۱۳۶۷
رده بندی کنگره: PNY۱۴۹
رده بندی دیویی: ۸۰۹/۲۱۰
شماره کتابشناسی ملی: ۹۴۹۳۸۷۱
اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیپا

نام کتاب: اثرات روانشناسی بکارگیری تشویق و تنبیه در دانش آموزان
مولفان: افسانه عظیمی محله - فرشته کامیاب قمصری - محمود مفاخری باشمات
ناشر: انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)
صفحه آرای، تنظیم و طرح جلد: پروانه مهاجر
تیراژ: ۱۰۰۰ جلد
نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۳
چاپ: زبرجد
قیمت: ۱۰۶۰۰۰ تومان
فروش نسخه الکترونیکی - کتاب رسان:
<https://chaponashr.ir/ketabresan>
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۴۰۸-۰۵۹-۲
تلفن مرکز پخش: ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵
www.chaponashr.ir

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۷	پیشگفتار
۹	فصل اول: تشویق
۹	شیوه تشویق
۱۰	اهمیت تشویق
۱۰	اهمیت تشویق در اسلام
۱۱	اهمیت تشویق در روانشناسی
۱۳	اقسام تشویق
۱۳	اصول و شرایط کلی در تشویق
۱۴	مشوق و انواع آن
۱۵	آثار مثبت تشویق
۱۶	آسیب شناسی تشویق
۱۹	فصل دوم: تنبیه
۲۰	تعریف تنبیه
۲۰	تاریخچه‌ی مجازات و تنبیه در ایران
۲۱	مسائل مربوط به تنبیه
۲۳	سابقه و جایگاه تنبیه بدنی در نظام آموزشی ایران
۲۵	تنبیه بدنی، علل وانگیزه‌ها
۲۶	رضایت شغلی و تنبیه بدنی
۲۷	پیامد های روانی و اجتماعی تنبیه بدنی
۲۸	آیا تنبیه رفتارهای را کاهش می دهد؟
۲۸	عواقب تنبیه بدنی
۳۰	تنبیه موثر
۳۱	تنبیه و نصیحت
۳۱	تشویق و تنبیه، اصلی مهم در تربیت اسلامی
۳۴	مبانی نظری مخالفین تنبیه بدنی
۳۷	فصل سوم: تاثیر تشویق و تنبیه در عملکرد تحصیلی
۳۷	صورت های تشویق
۳۸	محاسن تشویق
۳۹	معایب تشویق بیجا و بیش از حد

۴۰	جایگاه تشویق در نظام آموزشی
۴۲	انواع پاداش کلاسی
۴۳	تشویق دانش‌آموزان در کلاس درس
۴۴	هدف از ارائه تشویق به دانش‌آموز
۴۵	تشویق، عاملی مهم در پیشرفت تعلیم و تربیت فرد
۴۷	پاداش برای کوشش به رفتار الگو
۴۷	انگیزه تشویق و عامل آن
۴۹	محاسن تشویق
۵۰	چگونه دانش‌آموزان را تشویق کنیم؟
۵۱	تقویت انگیزه‌های درسی و نحوه تشویق و تنبیه
۵۶	تشویق بدون تردید در نوجوانان
۵۷	مزیت‌های پاداش
۵۸	فرآیند کنترل و تشویق
۵۹	کارکرد کنترل و تشویق
۵۹	ارتباط کنترل و تشویق
۶۰	کاربردهای کنترل و تشویق
۶۱	شیوه‌های صحیح کنترل و تشویق
۶۱	انواع تنبیه‌های کلاسی
۶۳	عواقب جبران‌ناپذیر تنبیه
۶۴	تنبیه مثبت و تنبیه منفی
۶۵	تنبیه در کلاس و مدرسه
۶۷	هدف از ارائه‌ی تنبیه به دانش‌آموزان
۶۸	خشونت و تنبیه بدنی، مانعی برای پیشرفت فرد
۶۹	روش‌های اعمال تنبیه
۷۲	تنبیه برای شکستن خود سرانه قواعد و مقررات
۷۳	چگونه دانش‌آموزان را تنبیه کنیم؟
۷۵	مواسات و دلسوزی معلم نسبت به شاگردان
۸۱	فصل چهارم: تشویق از دیدگاه نظریه پردازان
۸۱	تشویق از دیدگاه متخصصان و نظریه پردازان
۸۲	آسیب‌شناسی تربیت پاداش‌گرا
۸۴	نقش نقیض‌نمای تشویق و انگیزش در فرایند یادگیری
۸۶	یافته‌های پژوهشی در مورد نقش انگیزش و تشویق درونی

- انواع واکنش کودکان در برابر تکلیف نقاشی ۸۸
- نقش انگیزش درونی در فرایند تعادل جویی ۹۰
- شواهدی از یافته‌های پژوهشی روان‌شناختی در مورد تشویق وارونه ۹۷
- پیامدهای به کارگیری اصل تقویت (تشویق) در فرایند تعلیم و تربیت بر اساس اصول ۹۸
- منابع و مأخذ ۱۰۳**
- قرآن کریم ۱۰۳
- منابع لاتین ۱۰۵

پیشگفتار

با عنایت به این که این بحث- تشویق و تنبیه - از مباحث و روش های مفید و موثر تربیت می باشد، جالب این است که ذهنیت متکی بر تنبیه بدنی که امروز در برخی مدارس رد پای آن را می بینیم بر آمده از همین اندیشه قدیمی و منسوخ است که در راه تربیت حتی زدن نو آموز هم رواست.

نظر دانشمندان غربی و شعرا و نویسندگان تعلیم و تربیت اسلامی به اجمال آورده می شود:

"عنصر المعالی" بهره گیری از تشویق و تنبیه را با علم آموزی و تربیت لازم می داند و می نویسد: "هر هنری و فضلی روزی به کار آید، پس در فضل و هنر آموختن تقصیر نباید کردن و در هر علمی که مر او را آموزی، اگر معلمان از بهر تعلیم مر او را بزنند، شفقت مبر، بگذار تا بزنند که کودک علم و هنر و ادب را به چوب آموزد نه به طبع خویش"

خواجه نصیرالدین طوسی درباره تنبیه بدنی بر این باور است که: "به هر خلق نیکی که از کودک صادر شود او را مدح باید کرد و بر خلاف آن در توبیخ اول عمل قبح او را تغافل منسوب کنند تا بر انجامش اقدام ننماید، و اگر بر خود پوشیده دارند، بر او پوشیده دارند و اگر معاودت کند در سر او را توبیخ کنند و چون معلم در اثنای توبیخ ضربی به ثمر رسانند از فریاد و شفاعت خواستن حذر فرمایند؛ چه آن فعل ممالیک و ضعفا بود. به عبارت دیگر او نیز تنبیه را جایز می داند منتهی تا حدی که تنها باعث تنبیه شود و هرگز از سرکین ورزی و شقاوت نباشد.

برخالف نظر دانشمندان مبذول جان لاک معتقد است، تا آنجایی که ممکن است در تربیت کودکان نباید از تنبیه استفاده کرد و همواره تشویق را بر تنبیه مقدم میدانند.

اظهار می دارد که اگر قرار است از تنبیه در تربیت کودک استفاده کنید بهترین تنبیه عدم تایید کودک است به خاطر عمل نامطلوبی که انجام داده است.

وی همچنین در باره تشویق معتقد بود که بهترین نوع تشویق تایید و تمجید کودک است به خاطر عمل مطلوبی که انجام داده است به طوری که باعث لوس شدن کودک نشود.

نکته ای که باید به طور کامل مورد توجه مربی و کلیه عوامل تربیتی و محیط اجتماعی قرار گیرد، مساله سرنوشت خود کودکان و نوجوانان است. باید توجه داشت که نمی توان سرنوشت آنان را به دست قضا و قدر سپرد. بسیاری از پدران و مادران اینطور فکر می کند که خوشبختی یا بدبختی طفل در آینده مربوط به سرنوشت اوست. اگر سرنوشت طفل خوشبختی است هیچ قدرتی نمی تواند سرنوشت او را تغییر داده، از سعادت محرومش گرداند. و بالعکس اگر سرنوشت کودک بدبختی و شقاوت است، کسی نمی تواند او را از مسیر بدبختی به مسیر خوشبختی بکشد. راستی اگر چنین است پس پی گیریهای پیامبران و همه مصلحان اخلاقی و اجتماعی برای اصلاح و سعادت مند ساختن افراد و اجتماعات بیهوده بوده است، در حالی که چنین نیست.

دنیای ما دنیای تلاش و کوشش است، هرچه خواهیم شدنی است. بزرگان گفته اند: خواستن، توانستن است.

اگر می بینیم نوباوگان اجتماع انطور که باید و شاید بار نمی آیند و احیانا پشت پا به مقدسات می زنند و یا گرفتار اعتیاد مضر هستند، برای این است که نخواستیم آنها درست تربیت کنیم، و آنها را به دست قضا و قدر سپرده ایم چه اگر می خواستیم آنها را بهتر از این تربیت می کردیم.

نکوهش مکن چرخ نیلوفری را	برون کن ز سر بادخیره سری را
تو چون خود کنی اختر خویش را بد	مدار از فلک چشم نیک اختری را

فصل اول

تشویق

والدین و مربیانی که در مقام تربیت کودکان، نوجوانان و جوانان، با مشکل برخورد می کنند بدان جهت است که با روش های تربیتی، آشنائی کافی ندارند زیرا برای تربیت هر گروه سنی، شیوه های خاصی لازم است که چه بسا برای گروه سنی دیگر، کاربرد آن شیوه مناسب به نظر نمی رسد لذا این مقاله صرفاً در مقام بررسی روشهای تربیتی برای نوجوانان است امید است که مورد توجه علاقه مندان امور تربیتی قرار بگیرد.

شیوه تشویق

-تشویق در لغت

تشویق، مصدر باب تفعیل است و در لغت به معنای آرزومند کردن، برانگیختن و یا به شوق آوردن کسی را گویند. (علی اکبر دهخدا، ۱۳۸۵)

-تشویق در اصطلاح تربیت دینی

تشویق در اصطلاح عبارت است از: قول یا عملی که از فعل فاعل قدردانی کرده و می ستاید. (ابرهیم امینی، ۱۳۸۴: ۴۳۱) مانند: آفرین، بارک الله، خوشنود شدم، ویا تقدیم هدیه، یا خرید کتاب، گردش، مسافرت، درآغوش گرفتن، بوسیدن، تعریف و تمجید کردن، نمره خوب دادن و امثال اینها.

– تشویق در اصطلاح روان شناسی

در اصطلاح روانشناسی تشویق عبارت است از تأیید و ستایش رفتار خاص نوجوانان که به شیوه های گوناگون از طریق کلامی، جایزه دادن، شرکت در اردوها و غیره مورد استفاده قرار می گیرد. (امینی، ۱۳۸۴)

به عبارت دیگر؛ تشویق ابزاری است که بتواند انسان را با رغبت به تلاش همه جانبه مادی و معنوی برانگیزد. (عموزاده، ۱۳۶۳)

اهمیت تشویق

همه انسانها، به خصوص در کارهایی که مغایر تمایلات نفسانی است، نیازمند تشویق است و اصولاً نظام آفرینش بر مبنای تشویق استوار است بوسیله تشویق است که می توان بهترین استعدادهای انسانی را ظاهر و بیدار کرد هیچ چیزی برای کشتن استعداد شخص، هولناکتر از انتقاد نیست بنا بر این باید در هرکسی که آمال و آرمانی هست آن را تحریک نمود و اگر آمال ندارد در وجودش ایجاد ارمان کرد. (دیل کارنگی، ۱۳۸۵)

تشویق، تحمل امور سخت را بر انسان آسان می گرداند. از طریق تشویق، می توان نوجوانان را به انجام امور خیر و مخالفت با هوای نفسانی ترغیب نمود. انسان در سایه تشویق از بسیاری از خواسته های خود چشم پوشی می کند. گذشت، فداکاری، انفاق، و خدمت به مردم در پرتو تشویق آسان می شود. تلقی و برداشت افراد از فرهنگ و مکتبی که در آن، عاملان خیر و نیکوکاران مورد تشویق قرار نمی گیرند این است که با نیکوکار و بدکار در آن فرهنگ برخورد یکسان خواهد شد و همین امر، زمینه را برای بی رغبتی افراد نیک نسبت به کارهای خیر و جرئت و جسارت تبهکاران نسبت به انجام و استمرار تبهکاری فراهم می آورد. از این رو، از دیدگاه آگاهان و مربیان امور تربیتی، اصل تشویق به عنوان وسیله و راهکار ضروری مناسب پذیرفته شده است و خداوند درباره تشویق می فرماید: *وَمَنْ يَّقْتِرِفْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهُ فِيهَا حَسَنًا* (شوری / ۲۳)؛ هر که کار نیکو انجام بدهد ما بر نیکویی اش می افزاییم.

اهمیت تشویق در اسلام

در اسلام، تشویق به صورت های گوناگون، مطرح شده است. از بهشت، سود، خیر.. در قرآن و منابع اسلامی آمده است. در بسیاری از آیات قرآن کریم، ایمان و عمل صالح

موجب اخذ پاداش بزرگ یا رستگاری تلقی شده است: **إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ (لقمان / ۸)**؛ آنان که به خدا ایمان آورده اند و عمل صالح انجام داده اند، باغ های پر نعمت برای ایشان است.

در آیات قرآنی، روی جنبه ی تربیتی تأکید شده است. قرآن کریم می فرماید: **قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا (شمس / ۱۰-۹)**؛ هرکس نفس خود را پاک و تزکیه کرده، رستگار شده، و آن کس که نفس خویش را با معصیت و گناه آلوده ساخته، نومید و محروم گشته است.

حضرت علی (ع) به مالک اشتر می فرماید: **وَ واصلٌ فی حُسنِ الثَّنَاءِ عَلَیْهِمْ وَ تَعْدِيدِ مَا أَبْلَى ذَوُّوالبَاءِ مِنْهُمْ؛ فَإِنَّ کَثْرَةَ الذِّکْرِ لِحُسْنِ أفعالِهِمْ تَهْزُ الشُّجَاعَ وَ تُحَرِّضُ النَّاکِلَ إِنْ شَاءَ اللهُ (صبحی صالح، نامه ۵۳: ۴۳)**؛ مردم را به نیکی یادکن و همت کسانی را که مورد آزمایش قرار گرفته و متحمل رنج و سختی شده اند، بر زبان آور؛ زیرا یاد کردن کارهای نیک آنان، فرد دلیر را تهییج کرده، به حرکت و جنبش می آورد و از کارمانده را به خواست خدای تعالی به کار و تلاش ترغیب می نماید.

اهمیت تشویق در روانشناسی

یکی از روشهایی که در روانشناسی مدرن امروزی نیز کاربرد دارد، روش تشویق است.

تقویت مثبت در روانشناسی

این روش (تشویق) که در روانشناسی با عنوان «تقویت مثبت» نام برده شده، بسیار رایج است و بهترین و مؤثرترین روش افزایش رفتار معرفی شده است. در تعلیم و تربیت، از تشویق می توان برای افزایش رفتار مطلوب، یادگیری رفتار جدید و کاهش رفتارهای نامطلوب استفاده کرد.

۱. تعریف تقویت مثبت

تقویت مثبت (inforcement positive)، فرایندی است که در آن ارائه تقویت کننده ی مثبت، بعد از رفتار، منجر به نیرومند شدن آن رفتار می گردد. (اسماعیل آقمیان، ش ۱: ۴۵) تقویت های مثبت، مهم ترین عامل افزایش و ادامه ی رفتارهای ما در زندگی روزانه هستند.

۲. اقسام تقویت کننده

این تقویت کننده ها، از جهات مختلف تقسیم بندی شده اند که یکی از مهم ترین آن تقسیم بندی ها به صورت زیر است:

تقویت های نخستین. این تقویت کننده ها، ذاتاً اثر تقویتی دارند و از ویژگی های آنها این است که نیازهای فیزیولوژیکی جانداران را ارضا می کنند؛ مانند آب، هوا، غذا و... البته استفاده از این نوع تقویت کننده ها در شرایط آموزش، گاهی بسیار محدود است.

تقویت کننده های شرطی. این تقویت کننده ها در اصل خاصیت تقویت کنندگی نداشته، اما در اثر مجاورت با تقویت کننده های نخستین خاصیت تقویتی پیدا کرده اند. جایزه، نمره، مدرک، پول و نظایر اینها تقویت کننده های شرطی هستند که در محیط آموزشگاه بهره گیرند.

تقویت کننده های اجتماعی: نمونه های تقویت کننده های اجتماعی عبارتند از: لبخند زدن، توجه کردن تمجید کردن و نوازش کردن. این تقویت کننده ها اثر تقویتی نیرومندی دارند و از وسائل معمولی و قابل دسترس معلمان و مربیان هستند.

تقویت کننده های فعالیتی: از فعالیتهای که نوجوانان و جوانان دوست دارند انجام دهند نیز می توان به عنوان تقویت کننده برای فعالیت های که کمتر به آنها می پردازند، استفاده کرد. مثلاً به دانش آموزی که وقت زیادی صرف تماشای تلویزیون می کنند اما به انجام تکالیف درسی اش رغبت چندانی نشان نمی دهد، می توان گفت در صورتی می تواند به تماشای تلویزیون پردازد که ابتدا تکالیفش را انجام دهد. (آذردهشتی، ۱۳۷۴)

۳- نحوه استفاده از تقویت کننده ها در امر تشویق:

- تقویت کننده ها در زمانهای گوناگون و در افراد مختلف، تأثیر متفاوت دارند، لذا برای تشویق، توجه به زمان تشویق و شخصیت فردی که می خواهد مورد تشویق قرار بگیرد لازم و ضروری است به عنوان مثال: غذا برای فرد گرسنه ممکن است یک تقویت کننده ی مؤثر و قوی باشد اما همین تقویت کننده (غذا) برای فردی که سیر است، هیچ خاصیت تقویت کنندگی ندارد و یاغذای که شخص، آنرا دوست ندارد، نمی تواند برای او خاصیت تقویت کنندگی داشته باشد.

- هر چه زودتر تشویق صورت گیرد، اثر تقویت کنندگی آن بیشتر است.